

MILAN KATUNINEC*

Možnosti a limity posolstva apoštolov Slovanov a patrónov Európy vo svete rozdielných politických a mocenských záujmov

KATUNINEC, M.: Possibilities and Limits of the Message of the Apostles of the Slavs and Co-Patrons of Europe in a World of Divergent Political and Power Interests. *Slavica Slovaca*, 59, 2024, No 1, pp. 92-103 (Bratislava).

The paper focuses on the message of the Byzantine Cyrillo-Methodian mission in Great Moravia, which lasted only a short time but became an important part of our common European heritage. The message of the mission of brothers from Thessalonica, whom Pope John Paul II had declared Co-Patrons of Europe, influenced the religious and cultural development of Slavic peoples. The spread of its cultural heritage through generations had a significant impact on political events in Central Europe as well. The purpose of the paper is not to provide an analysis of the influence of Cyrillo-Methodian mission among Slavs, but rather to pay attention to how the Cyrillo-Methodian heritage and tradition was used as cultural, national, social and political capital in the history of the Slovak nation. The paper briefly deals with political factors and ideological interests that significantly determined the possibilities and limits of the spiritual and social message of these Christian theologians, teachers and missionaries.

Cyrillo-Methodian tradition, cultural mission, political interests, nation, ecumenism, socio-political changes

Pri skúmaní byzantskej misie Konštantína-Cyrila a Metoda na Veľkej Morave a jej využitia ako kultúrneho kapitálu na našom území je dôležité venovať pozornosť i politickým faktorom, ktoré významným spôsobom determinujú možnosti a limity duchovného a spoločenského posolstva týchto kresťanských spolupatrónov Európy vo svete kultúrno-civilizačných konfliktov a rozdielných mocensko-politických záujmov. Misia solúnskych bratov trvala len krátko, ich mená sú však známe tak vo východnej ako aj západnej Európe. Významné miesto zaujali aj v našom národe, v ktorom cyrilo-metodská tradícia prežila celý rad transformácií.¹ Napriek tomu, že etnicky nepatria k našim predkom, cyrilo-metodské duchovné dedičstvo sa spomína i v preambule Ústavy Slovenskej republiky. Ich byzantská cisárska misia, ktorá „*sa od začiatku nachádzala v silovom poli politiky a náboženstva, sfér života, ktoré sa prelínali*“,“² sa uskutočnila v kritickom období, keď sa rozdiely medzi Konštantínopolom (Carihradom) a Rímom „*začali vyostrovať ako zámienky roztržky*“.³ Prišli hlásať evanjelium do oblasti politicky patriacej do záujmovej sféry Východofranskej ríše (Regnum Francorum orientalium).⁴ Vo svojich teologických, pastoračných a vzdelávacích aktivitách mohli nadviazať na franských misionárov a skúsenosti minimálne dvoch generácií miestnych elít obrátených na kresťanstvo, vzdelávaných a

* Prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD., Katedra politológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, ORCID: 0000-0002-1035-8546, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava, mkatunin@truni.sk

¹ Pozri bližšie Mulík, P.: Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách. In: *Slavica Slovaca*, 2009, roč. 44, č. 2, s. 97-105.

² Čemus, R.: Byzantsko-slovanská misia: fenomén politický, nebo náboženský? In Tomko, J. – Vasiľ, C. (eds): *Svätý Cyril a Metod medzi slovanskými národmi. 1150 rokov od začiatku misie*. Trnava: Dobrá kniha, 2015, s. 98.

³ Encyklika pápeža Jána Pavla II., *Slavorum Apostoli* (12). In: Dokumenty pápežov. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/slavorum-apostoli>

⁴ Marsina, R.: *Metodov boj*. Bratislava: Obzor, 1985, s. 46.

formovaných v benediktínskych kláštoroch, ktoré mali nezanedbateľný kultúrny vplyv na vývoj sociálnych a politických štruktúr stredoeurópskeho regiónu.⁵

Misia solúnskych bratov medzi slovanskými kmeňmi v Strednej Európe určite vyvolávala napätie medzi stúpecami rodiaceho sa schematického delenia kresťanskej Európy na Západ a Východ. No napriek tomu, že prišli z Byzancie, so súhlasom Svätej stolice im bolo dočasne umožnené používať pri bohoslužbách i sloviensku liturgiu a Metod pôsobil ako arcibiskup a pápežský legát. Keďže najmä pri jeho činnosti išlo viac než len o náboženskú sféru a kládol v nej dôraz taktiež na oblasť právnej a disciplinárnej praxe, podľa Richarda Marsinu „celý kultúrny a spoločenský prínos byzantskej misie nemohol na Veľkej Morave vyjsť navnivoč vyhnáním jeho najvernejších žiakov a prívržencov. Pokračoval aj ďalej, v zmenených podmienkach, ... lebo kultúrne tradície nezanikajú naraz.“⁶

V Uhorsku, ktoré sa stalo súčasťou latinsko-kresťanskej kultúrnej sféry, mal politický národ územno-politickú definíciu a ako jazyk štátnej správy sa používala latinčina, ktorá bola v západoeurópskom prostredí i dorozumievacím jazykom vzdelancov. Pre toto obdobie bola charakteristická koexistencia viacerých jazykov, ktorými komunikovala uhorská šľachta a inteligencia a v atmosfére pomerne priaznivej pre pluralitu jazykov prijímala i kultúru prostredia, v ktorom žila. Pre pestovanie domáceho materinského jazyka a vzdelanie širokých ľudových vrstiev sa otvárali nové možnosti zavedením školskej reformy panovníčkou Máriou Teréziou známej ako *Ratio educationis*, podľa ktorej „každý jednotlivý národ (pokiaľ je to, pravda, možné) by mal mať školy s vlastným vyučovacím jazykom, na čele ktorých majú stáť učitelia dobre ovládajúci nielen rodný ale aj iné jazyky, ktoré sa v kráľovstve častejšie používajú...“.⁷

Z iniciatívy Márie Terézie povolil pápež Pius VI. v júli 1777 uctievať v ríši i pamiatku solúnskych bratov a za deň úcty sv. Cyrila a Metoda ustanovil 14. marec s platnosťou vo všetkých habsburských krajinách. V tom istom roku publikoval uhorský cirkevný historik Stefan Salagius prvý zväzok diela *De statu ecclesiae Pannonicae (O stave panónskej cirkvi)*, v ktorom sa z cyrilometodskej tradície snažil urobiť celouhorskú tradíciu. Na túto prácu reagoval prvou známou syntézou slovenských dejín *Historia gentis Slavae – De regno regibusque Slavorum (Dejiny slovenského národa – O kráľovstve a kráľoch slovenských)* katolícky kňaz Juraj Papánek. Venoval v nej priestor aj Cyrilovi a Metodovi, pričom kládol dôraz najmä na národno-identifikačnú interpretáciu cyrilometodskej tradície. Papánek, ktorým sa končí obdobie barokového slavizmu,⁸ týmto dielom prispel k popularizácii solúnskych bratov a ich tradície v prostredí prvej generácie slovenského národného obrodzenia.⁹

V Uhorsku ako spoločnej vlasti rôznych etník, sa používala slovenčina v jej materinskej nárečovej ako aj kultúrnej podobe, pre ktorú predstavovali dôležité podnety i prejavy českého kultúrneho prostredia. Pre slovenských luteránskych veriacich postupne zaujal dôležité miesto jazyk *Kralickej biblie*, ktorý im „zaistil náboženský, jazykový a kultúrny kontakt s českým prostredím“.¹⁰ Mohli sa tak odvolávať i na solúnskych bratov ako na svojich predchodcov pri christianizácii v zrozumiteľnej reči.

⁵ Pozri Marinčák, Š.: Liturgia cyrilometodskej misie: pramene a interpretácie. In Tomko, J. – Vasiľ, C. (eds): Svätí Cyril a Metod medzi slovanskými národmi. 1150 rokov od začiatku misie. Trnava: Dobrá kniha, 2015, s. 154.

⁶ Marsina, R.: Metodov boj, c. d., s. 107.

⁷ Pozri *Ratio educationis 1777 & 1806* (z latinského jazyka preložili J. Mikleš a M. Novacká). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988, s. 41-42; Kováč, D. a kol.: Kronika Slovenska I. Od najstarších čias do konca 19. storočia. Bratislava: Fortuna Print, a. s., 1998, s. 346.

⁸ Pozri Mulík, P.: Ideologické interpretácie cyrilometodskej tradície v slovenských dejinách, c. d., s. 99.

⁹ Pozri Papánek, J.: *Historia gentis Slavae. Dejiny slovenského národa*. Bratislava: Perfekt, 2018, 600 s.;

¹⁰ Kiss Szemán, R.: Motívy národného exodu v diele Jána Kollára. In: Slovenská literatúra, 2011, roč. 58, č. 3, s. 217.

Po tom, čo cisár Jozef II. vydal dekrét o pestovaní materinských jazykov, sa centrom obrodeneckých snáh slovenského národne uvedomelého katolíckeho duchovenstva stal generálny kňazský seminár v Prešporku. Aktivity Antona Bernoláka a jeho spolupracovníkov, ktorí si uvedomovali naliehavosť otázky spisovného jazyka, vyústili v roku 1792 do založenia Slovenského učeného tovarišstva so sídlom v Trnave. Za svoj hlavný cieľ si Tovarišstvo vytýčilo pestovať a zušľachťovať nový spisový jazyk a prostredníctvom vydávania kníh a náučných diel šíriť osvetu a kultúru v záujme mravného a hmotného povznesenia slovenského ľudu. V tomto období začína vo výraznejšej miere preberať národno-kultúrny a ideologický rozmer aj cyrilo-metodský kult, ktorý už Ján Baltazár Magin vo svojej známej *Obrane* rovnoprávného postavenia Slovákov v Uhorsku predstavil ako „*prastarý, nepretržitý a pôvodný*“.¹¹ K najvýznamnejším bernolákovcom a popularizátorom solúnskych bratov patrili básnik Ján Hollý, ktorému „*poetická licencia dovolila stvárniť cyrilo-metodskú tému svojším spôsobom*“.¹² Hollý svojím dielom výrazne ovplyvnil slovenskú romantickú generáciu štúrovcov,¹³ ktorí sa aktívne zapojili do revolučného pohybu rokov 1848–1849 a v súvislosti s územnými požiadavkami spomínali aj s mená solúnskych bratov.¹⁴

Štúrovci nadväzujú na myšlienku, „*že jazyk je identifikátorom národa ako svojráznej, individuálnej kolektivity ľudí*“,¹⁵ kládli vo svojom politickom programe dôraz na jazykové zjednotenie katolíkov a evanjelikov. Kodifikáciu slovenčiny ako samostatného slovanského jazyka považovali za dôležitý prostriedok stmelujúci etnickú komunitu do národa, ktorý má perspektívu prejsť na vyššiu úroveň svojho formovania sa ako modernej kolektívnej identity. Snaha štúrovcov o odstránenie „*dvojkoľajnosti*“ pri formovaní novodobého slovenského národa prispela taktiež k tomu, že inšpiratívny príbeh solúnskych bratov poslužil aj ako veľmi dôležité spojivo nadkonfesionálnej spolupráce národne uvedomelých slovenských vzdelancov. V slovenskom katolíckom prostredí k nim patrili i Andrej Radlinský a Ján Palárik,¹⁶ ktorí po revolučných rokoch začali na sviatok solúnskych bratov 14. marca 1850 vydávať v Banskej Štiavnici časopis *Cyrill a Method*. Redakcia tohto nábožensko-pedagogického týždenníka svoju podporu vyjadrila taktiež myšlienke unionizmu a slovanskej vzájomnosti rešpektujúcej význam rovnosti a dobrovoľnej spolupráce slobodných slovanských národov.¹⁷

Význam pôsobenia solúnskych bratov a ich posolstva sa spomínal taktiež v dňoch 6.–7. júna 1861 na celonárodnom zhromaždení v Martine, kde bolo prijaté Memorandum národa slovenského, programový dokument slovenských štátoprávných, politických a kultúrnych požiadaviek. Medzi ťažiskové požiadavky patrilo vytvorenie Hornouhorského slovenského Okolia, ktorého oficiálnymi patrónmi mali byť Cyril a Metod.¹⁸ V zápase o národnú sebainterpretáciu zohrával

¹¹ Pozri Škvarna, D. – Hudek, A.: Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku. Bratislava: HU SAV, 2013, s. 16.

¹² Mulík, P.: Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách, c. d., s. 100.

¹³ Rišková, L.: Z korešpondencie Jána Hollého. Niečo o vzťahu Jána Hollého k protestantským autorom. In: Slovenská literatúra, 2015, roč. 62, č. 6, s. 497.

¹⁴ V revolučnom období sa v prisaha slovenského dobrovoľníckeho zboru ako cieľ zdôrazňuje „*znovuzískanie krajiny Cyrila, Metoda a Svätopluka*“. Pozri Segeš, V.: Prológ slovenského povstania v roku 1848. In: Obrana, 2021, roč. 29, č. 8, s. 33.

¹⁵ Pichler, T.: Národovci a občania: O slovenskom politickom myslení v 19. storočí. Bratislava: Veda, 1998, s. 35.

¹⁶ Radlinský a Palárik so Štefanom Závodníkom za katolíkov a Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža za evanjelikov sa v októbri 1851 zúčastnili prešporskej (bratislavskej) porady, na ktorej poverili, v tom čase stredoškolského a od roku 1854 univerzitného pedagóga Martina Hattalu reformovaním štúrovskej spisovnej slovenčiny a slovenského pravopisu.

¹⁷ Palárik, J.: Za reč a práva ľudu. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 185; Palárik, J.: O vzájomnosti slovanskej. In: Zlatý fond denníka SME, 2012. Dostupné na internete: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1757/Palarik_O-vzajomnosti-slovanskej/

¹⁸ V revolučnom období sa v prisaha slovenského dobrovoľníckeho zboru ako cieľ zdôrazňuje „*znovuzískanie krajiny Cyrila, Metoda a Svätopluka*“. Pozri Segeš, V.: Prológ slovenského povstania v roku 1848, c. d., s. 33.

v tomto období kult solúnskych bratov veľmi dôležitú politickú úlohu, čo potvrdzuje i skutočnosť, že otvorenie Matice slovenskej, významného centra slovenského národného a intelektuálneho pohybu, v čele ktorého stáli rímskokatolícky biskup Štefan Moyzes a evanjelický superintendent Karol Kuzmány, sa uskutočnilo v roku tisícročného výročia ich príchodu na Veľkú Moravu. „*Tito svätci*“, ako zdôrazňuje Dušan Škvarna, „*sa ustálili ako jeden z najfrekventovanejších a najtypickejších slovenských symbolov*“.¹⁹

Andrej Radlinský kult solúnskych bratov oživil i knižným vydaním kázni od viacerých autorov pod názvom *Poklady kazateľského rečníctva* a populárnymi sa stali i jeho *Nábožné výlevy*.²⁰ V roku 1852 vydal na pamiatku Cyrila a Metoda s povolením ostrihomského arcibiskupa Jána Scitovského zbierku kázni v ruskom preklade²¹ a v roku 1867, v ktorom sa habsburská ríša stala konštitučnou dualistickou monarchiou, sa Radlinský spolu s Pavlom Mudroňom a Jánom Baltazárom Jesenským zúčastnili na všeslovanskom zjazde v Moskve, na ktorom bolo predstavené i knižné vydanie Štúrovho diela *Slovanstvo a svet budúcnosti* preložené z nemčiny ruským slavistom Vladimirom Lamanským.²² Radlinský sa netajil svojím kladným vzťahom k slovanskej vzájomnosti, ktorú vnímal ako podporu spolupráce a národno-emanipačných snáh slovanských národov, ale nepodliehal romantizmu a nadviazanie osobných kontaktov s predstaviteľmi ruskej politickej scény počas svojho pobytu v Moskve a Petrohrade vnímal ako pragmatickú záležitosť. Na obvinenie z panslavizmu a vlastizrady reagoval okrem iného i slovami, že jeho panslavizmus môže spočívať len na láske k svojmu slovenskému národu. Rozhodol sa brániť i súdnou cestou, a keďže išlo o spor s kňazom ostrihomskej arcidiecézy, arcibiskup Ján Šimor požiadal Radlinského, aby žalobu stiahol. Ten súhlasil až po tom, čo mu bolo prisľúbené zriadenie slovenského katolíckeho spolku, ktorý by prispieval k šíreniu viery, kultúry a vzdelanosti. Pôvodne mal byť spolok pomenovaný podľa solúnskych bratov, ale neskôr sa Radlinský rozhodol z taktických dôvodov zmeniť jeho názov po pražskom biskupovi sv. Vojtechovi (sv. Adalbert). Prvé valné zhromaždenie Spolku svätého Vojtecha sa konalo 14. septembra 1870.²³ Tento spolok prevzal štafetu cyrilo-metodskej tradície v kultúrno-náboženskej aj národno-identifikačnej dimenzii v období vrcholiacej maďarizácie.²⁴

Najmä po rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa slovenské národné hnutie postupne dostávalo do veľmi ťažkej situácii. Súčasťou aktivít mocenských orgánov zameraných proti slovenskému národnoemanipačnému hnutiu bolo zatvorenie Matice slovenskej a troch slovenských gymnázií. Aktivity supremačnej politiky prenikali do všetkých oblastí života nemaďarských národov a maďarské elity sa usilovali vytlačiť z viditeľných miest aj kult Cyrila a Metoda, ktorý vnímali ako konkurenta uhorských symbolov a „*nástroj napomáhajúci dezintegráciu Uhorska a posilňujúci panslavizmus*“.²⁵

V Čechách a najmä na Morave v období, keď v záujme lepšieho spoznávania sa a interkonfesionálneho dialógu medzi východnou a západnou cirkvou hľadala aj Svätá stolica podporu

¹⁹ Škvarna, D. – Hudek, A.: Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku, c. d., s. 48-49.

²⁰ Zubko, P.: Kult sv. Cyrila a Metoda u Slovákov. In: Verba theologica Facultatis theologiae Universitatis catholicae, 2007, roč. 6, č. 1, s. 101.

²¹ Радолинский, А. А. (сост.): Собрание русских проповедей. Будапешт: Типография Мартина Баго, 1852. 138 с.

²² Штур, Л.: Славянство и мир будущего. Перевод В. И. Ламанского. Москва: Общество истории и древностей российских при Московском университете, 1867. 199 с.

²³ Hanakovič, Š.: Dejiny Spolku svätého Vojtecha. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2005. 430 s.; Katuninec, M.: Dejiny Spolku svätého Vojtecha. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2004. 190 s.

²⁴ Mulík, P.: Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách, c. d., s. 97-105.

²⁵ Škvarna, D. – Hudek, A.: Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku, c. d., s. 49-50.

v šírení kultu sv. Cyrila a Metoda, „*prešla mohutná vlna návratu k cyrilo-metodskej tradícii*“,²⁶ V roku 1880 Lev XIII. vydal encykliku *Grande munus*, v ktorej ocenil zásluhy solúnskych bratov o rozvoj kresťanstva medzi Slovanmi, odporučil rozšírenie liturgického sviatku sv. Cyrila a Metoda na celú cirkev a ustanovil, aby sa tento sviatok slávil 5. júla. Slovenský národ sa v tomto období „*dostával do akejsi letargie*“,²⁷ o čom svedčí aj skromnosť osláv tisícého výročia smrti sv. Metoda.²⁸ Mocenské štruktúry v habsburskej monarchii s narastajúcou nevôľou sledovali i prípravy osláv v moravskom Velehrade. Obávali sa, že cyrilo-metodský kult predstavuje ideový nástroj panslavizmu a trvali na tom, aby sa oslavy konali v čisto náboženskom duchu.²⁹ Cirkevní predstavitelia na Morave tomuto prianiu vyhovelí a minimalizovali i účasť predstaviteľov ruskej ortodoxnej cirkvi a slavianofilov.³⁰ Pútnikom zo Slovenska pred ich príchodom do Velehradu, ktorý sa stal významným centrom unionistického hnutia, robili rôzne prekážky aj uhorské úrady a viacerým kňazom, ktorí sa púte zúčastnili, bola údajne uložená i finančná pokuta.³¹

Nástrojom odnárodňovania sa v poslednom období existencie Uhorska stalo školstvo, v ktorom sa už na úrovni základného vzdelávania postupne pretláčala maďarčina. Maďarizačná politika „*systematicky a cielene znemožňovala vytvorenie plnohodnotnej národnej citiacej a najmä početnej society*“. ³² Slováci sa nemohli vymaniť spod maďarskej nadvlády vlastnými silami a v takejto zložitej situácii v podstate žiaden významnejší slovenský politik neuvažoval o vytvorení samostatného slovenského štátu. Preto význam českej pomoci po vzniku Československa najmä v oblasti štátnej správy, školstva, divadla, vedy a umenia je nepopierateľný. Príbužnosť slovenčiny a češtiny umožnila pomerne rýchlo odmaďarčiť verejný život a zvýšiť vzdelanostnú úroveň obyvateľstva.

Najmä v kontexte požiadavky zameranej na vymanenie sa z maďarizačného útlaku a utvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov možno vnímať i Martinskú deklaráciu. Otázkou spôsobu začlenenia Slovenska do nového štátu a vypracovania koncepcie budúceho štátoprávneho spoluzitia Slovákov a Čechov sa slovenskí politici v Martine dôslednejšie nezaoberali. Nejednotnosť terminológie (slovenský i československý národ) nachádzajúca sa v deklarácii však otvorila dilemu slovenskej politiky (jeden či dva národy), ktorá mala svoje korene už v predchádzajúcom storočí.³³ Zatiaľ čo v období supremačnej politiky uhorskej vlády koncepcia československej národnej jednoty zohrávala v slovenskom národnoemancipačnom zápase dôležitú úlohu najmä v kultúrnej oblasti, neskôr sa, ako zdôrazňuje historik Ladislav Deák, „*stala zdrojom vážnych rozporov*“ v novom štáte.³⁴

²⁶ Marek, P. – Lupčo, M.: Nástin dejín pravoslavné cirkve v 19. a 20. storočí. Brno: CDK, 2013, s. 27.

²⁷ Hanakovič, Š.: Dejiny Spolku svätého Vojtecha, c. d., s. 156.

²⁸ Na Slovensku si toto výročie pripomenuli na svojich valných zhromaždeniach jedine spolok Živena a Spolok sv. Vojtecha, pričom Spolok sv. Vojtecha ho spojil so spomienkou na sté výročie narodenia Jána Hollého. Pokiaľ ide o Slovenskú národnú stranu, Svetožar Hurban Vajanský, jej hlavný exponent programového rusofilstva prezentujúceho cárske Rusko ako garanta existencie slovanských národov, si výročie Metodovej smrti a spolu s Jozefom Škultéty a Pavlom Valáškom pripomenuli na oslavách, ktoré sa konali v Kyjeve.

²⁹ Vymětal, F.: Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve: Život a dílo Antonína Cyrila Stojana. Praha, 1988, s. 74.

³⁰ Malíř, J.: Cyrilometodějská idea mezi náboženstvím, národem a politikou (na okraj Masarykovy kritiky mladočeských snah o přijetí slovanské bohoslužby). In: Studia Historica Brunensia, 2014, roč. 61, č. 2, s. 21. Dostupné na internete: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/135094.pdf

³¹ Vymětal, F.: Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve, c. d., s. 75.

³² Jahelka, T. – Jančíga, R. – Křišťof, P.: Kapitoly z dějin slovenského politického myšlení II. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2022, s. 68.

³³ Krajčovičová, N.: Začlenenie Slovenska do Československej republiky (1918–1920). In: Slovensko v Československu 1918–1939. Bratislava: Veda, 2004, s. 62.

³⁴ Deák, L.: Miesto Slovenska v československom štáte v rokoch 1918–1938 z medzinárodného hľadiska. In: Slovensko v Československu 1918–1939. Bratislava: Veda, 2004, s. 19.

Problémy ideových základov spoločného štátu Čechov a Slovákov, ako zdôrazňuje Róbert Letz, „*naplno otvorila konfrontácia cyrilo-metodskej a husitskej tradície*“.³⁵ V kontexte budovania nového štátu sa síce kládol dôraz aj na význam Veľkomoravského obdobia ako predobrazu prvej Československej republiky. Cyrilo-metodská tradícia sa však stala jednou zo sporných tém už krátko po jej vzniku. Prvý československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk ju považoval za nebezpečnú, „*pretože jej katolícky duch mohol viesť k negácii reformného, husitského odkazu*“.³⁶ Odvolávanie sa na Konštantína-Cyrila a Metoda ako súčasť národnotvorného mýtu by podľa neho „*v politickom zmysle znamenalo popretie českého svobodomyšlného národného programu*“.³⁷ Profesor československých dejín na Univerzite Komenského v Bratislave, Václav Chaloupecký uvedomujúci si vplyv katolíckej cirkvi na slovenského voliča, sa snažil propagovať myšlienku, že Slovensko stojí historicky oveľa bližšie k svätováclavskej než k cyrilo-metodskej tradícii, čoho si však nie je vedomý.³⁸ O misii solúnskych bratov sa vo svojich *Dejinách Slovenska* takmer vôbec nezmienil ani propagátor česko-slovenskej vzájomnosti Karel Kálal. Podľa neho slovenské dejiny mali byť vyučované tak, aby boli pripojené k českým, „*kedykoľvek je súvislosť seba menšia*“.³⁹

V Československu bol sviatok sv. Cyrila a Metoda zaradený medzi sviatočné dni. V českom centralistickom a antiklerikálnom politickom prostredí presadzujúcim heslo „*Preč od Ríma!*“ jeho význam oslabovalo uprednostňovanie šírenia úcty k Janovi Husovi, ktorého sviatok pripadal na 6. júla. Po tom, čo prezident Masaryk v deň štátneho sviatku pripomínajúceho upálenie Jana Husa nechal v roku 1925 na Pražskom hrade vyvesiť husitskú vlajku, pápežský nuncius demonštratívne opustil Prahu. Vyhrotené napätie medzi Československom a Svätou stolicou prispelo na Slovensku k volebnému víťazstvu Slovenskej ľudovej strany pôsobiacej od roku 1925 pod názvom Hlinkova slovenská ľudová strana.⁴⁰

Aj vzhľadom na politiku Pražského hradu sa na Slovensku v medzivojnovom období stala cyrilo-metodská tradícia doménou slovenských autonomistov, ktorí ju, ako zdôrazňuje i Adam Hudek, začali politicky využívať „*vo vlastnej konštrukcii národných dejín*“.⁴¹ Po vstupe ľudovej strany do vládnej koalície v roku 1927 sa obnovili vzájomné diplomatické vzťahy Československa a Svätou stolicou a dôležitým výsledkom dlhoročných zložitých rokovaní medzi Československom a Svätou stolicou bolo podpísanie zmluvy *Modus vivendi* v roku 1928. V apríli 1927 vyhlásil pápež Pia XI. dekrétom *Celebre apud slovacam gentem* Sedembolestnú Pannu Máriu za patrónku Slovenska a pri príležitosti 1100. výročia narodenia sv. Cyrila už vo februári toho istého roku napísal biskupom Srbska, Chorvátska, Slovinska a Československa list *Quod Sanctum Cyrillum*, v ktorom označil solúnskych bratov za „synov Východu, ktorí sú podľa vlasti Byzantínci, podľa pôvodu Gréci, podľa misie Rimania a podľa ovocia apoštoli Slovanov“.⁴²

³⁵ Letz, R.: Ústredné cyrilo-metodské slávnosti na Slovensku v rokoch 1919–1938 ako prejav cyrilo-metodskej úcty a tradície. In: *Slavica Slovaca*, 2020, roč. 55, č. 3, s. 455.

³⁶ Škvarna, D. – Hudek, A.: Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku, c. d., s. 70; Chlup, R.: Politické mýty jsou základem života společnosti. In: *Dingir*, 2019, roč. 22, č. 3.

³⁷ Holý, K.: Ponímanie histórie a instrumentalizácie obrazov minulosti v národnej ideológii Tomáša G. Masaryka na prelome 19. a 20. storočia. In: *Dějiny – Teorie – Kritika*, 2011, roč. 8, č. 1, s. 57.

³⁸ Chaloupecký, V.: Naše národní tradice a Slovensko. Bratislava: Časopis Učené společnosti Šafaříkovy, 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 263.

³⁹ Kálal, K.: *Dejiny Slovenska: Z knihy Slovensko v české škole* (do slovenčiny prepísal S. Klíma). Lysá n. Labem: Aloiz Holub, 1920, s. 7-8.

⁴⁰ V týchto parlamentných voľbách dosiahla za celé obdobie prvej ČSR svoj najväčší úspech v českom prostredí aj Československá strana ľudová.

⁴¹ Škvarna, D. – Hudek, A.: Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku, c. d., s. 76-77.

⁴² Pius PP. XI: Epistula. Quod S. Cyrillum Thessalonicensem, 13. februára 1927. https://www.vatican.va/content/pius-xi/la/letters/documents/hf_p-xi_lett_19270213_quod-s-cyrillum.html

Z podnetu katolíckeho kňaza a spoluzakladateľa Slovenskej ľudovej strany Ferdiša Jurigu, ktorý sa už dlhšie snažil upriamiť pozornosť slovenských katolíkov na Devín s ambíciou vytvoriť z neho významné pútnické miesto, sa v rokoch 1927 a 1928 aj s podporou v tom čase vo vláde pôsobiacej HSĽS konali na hrade Devín centrálné cyrilo-metodské slávnosti. Slávnosti sa síce uskutočnili taktiež v ďalších rokoch, ale i vzhľadom na osobné spory medzi predsedom HSĽS Andrejom Hlinkom a Jurigom, po Jurigovom vylúčení zo strany už nepatrili k ťažiskovým záujmom vedúcich predstaviteľov HSĽS a „Devín ostal aj na periférii záujmu slovenských katolíckych biskupov“.⁴³

České vládne kruhy ovplyvnené i postojmi niektorých slovenských politikov predpokladali, že po vnútrostraníckych sporoch v HSĽS, jej odchode z vládnej koalície a výsledkoch parlamentných volieb v roku 1929 sa na Slovensku posilnila pozícia protiautonomistických síl a vo svojej politike upevňovania unitárneho štátu naďalej nedoceňovali význam slovenskej otázky. Národná kultúra zohrávala aj zásluhou demokratického prostredia dôležitú úlohu v posilňovaní slovenského národného sebavedomia, ale to, čo ju od nadradovanej českej kultúry odlišovalo, bolo v čechoslovakistických kruhoch považované za prejav nevyspelosti, ktorá sa časom pozdvihne na vyššiu československú úroveň. Na Slovensku však už v tomto období vyrástla nová generácia, ktorá nevychádzala z pozície porovnávania postavenia Slovákov v Uhorsku a v ČSR, ale ho hodnotila na základe reálneho stavu. Mladá slovenská inteligencia, ktorá mala nielen svoju hrdosť ale i nároky,⁴⁴ sa stávala stále citlivejšou voči snahám zaradiť slovenčinu medzi literárne nevypracované dialekt. V júni 1932 sa v Trenčianskych Tepliciach konal zjazd mladšej slovenskej generácie, ktorá v prijatom manifeste odmietla centralizmus. Bolo však len otázkou času, kedy zradné a zjednodušené riešenie slovenskej otázky narazí v slovenskom prostredí ešte na razantnejší odpor.

Karel Kálal v už spomenutých *Dejinách Slovenska* začiatok slovenských dejín spájal s Nitrou, kde bol vysvätený „*prvý kresťanský kostol v národe československom*“ a odporučil, aby sa pri vyučovaní o Veľkomoravskej ríši spievala pieseň „*Nitra, milá Nitra*“.⁴⁵ V Nitre, kde v roku 1921 pápežský nuncius vysvätil prvých troch slovenských biskupov, sa v auguste 1933 konali Pribinove slávnosti tisícročia výročia posvätenia prvého kresťanského kostola. Pôvodne mali mať cirkevno-národné zameranie podľa vzoru Svätováclavských osláv v roku 1929, ktoré z pohľadu Svätej stolice symbolizovali i zlepšenie postavenia katolíckeho náboženstva v krajine, ktorá bola známa svojou silnou protikatolíckou propagandou.

Tak ako sa český národ prihlásil k tisícročnej svätováclavskej myšlienke, chceli organizátori upriamiť pozornosť slovenskej verejnosti na Pribinu a zároveň na solúnskych bratov. Katolícki biskupi Slovenska a Podkarpatskej Rusi v spoločnom pastierskom liste z 15. februára 1933 predstavili Pribinu ako „temer prvého panovníka v Strednej Európe a najmä medzi slavianskymi národami, ktorý prijal vieru Kristovu a s ňou položil tu prvé základy kresťanskej civilizácie. Pribina pripravil cestu kresťanským misionárom k Čechom... pripravil pôdu u nás aj pre sv. Cyrila a Metoda“.⁴⁶ V tomto období bola otázka autonómie Slovenska rozšírená natoľko, že sa dalo predpokladať, že oslavy ponúknu priestor aj na pohľad zdôrazňujúci svojbytnosť Slovákov ako národa s hlbokými historickými koreňmi, ktorý prežil vďaka svojej kresťanskej viere.

⁴³ Letz, R.: Ústredné cyrilo-metodské slávnosti na Slovensku v rokoch 1919–1938, c. d., s. 472.

⁴⁴ Kárník, Z.: České země v éře první republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935). Praha: Nakladatelství Libri, 2002, s. 172.

⁴⁵ Kálal, K.: Dejiny Slovenska, c. d., s. 4-5.

⁴⁶ Arpáš, R.: Prvky cyrilo-metodskej tradície ako súčasť Pribinovho odkazu? (Oslavy 1100. výročia kresťanstva v Československu) . In: Konštantínove listy, 2017, roč. 10, č. 1, s. 236.

Predstavitelia prípravného výboru adresovali centrálnej vláde žiadosť o prevzatie protektorátu nad plánovanými oslavami. Vláda pôvodne neprejavila záujem o účasť na oslavách, ale keďže začali mať celonárodný charakter, rozhodla sa získať nad Pribinovými slávnosťami ideovo-politickú kontrolu. Prítom však podcenila riziko, že pribinovská tradícia prezentovaná ako národne autentickejšia a kultúrne staršia od veľkomoravskej, môže byť využitá proti ideologickej a politickej koncepcii vychádzajúcej z predstavy jednotného „československého národa“ a „*narazila na odlišné predstavy jej politických oponentov z radov ľudovej strany*.“⁴⁷ K hlavným iniciátorom osláv patril Spolok sv. Vojtecha, ktorého predsedom bol Andrej Hlinka. Snaha zabrániť Hlinkovi vystúpiť na hlavnom podujatí s príspevkom neuspela a mladí prívrženci ľudovej strany ho priniesli na svojich pleciach pred hlavnú tribúnu a účastníci osláv si vynútili jeho prejav, v ktorom požadoval autonómiu Slovenska, tak ako to sľubovala Pittsburská dohoda. Táto udalosť sa stala hlavnou témou viacerých domácich i zahraničných médií, a „*prekazila nielen oficiálny vládny program ale aj pôvodný zámer biskupa Kmeťka, ktorý ju plánoval ako kultúrnu akciu porozumenia medzi Slovákmi a inými slovanskými národmi na náboženskej úrovni v zmysle cyrilo-metodskej idey*“.⁴⁸

V roku 1933 sa v Nemecku dostal k moci Adolf Hitler, ktorý po anšluse Rakúska zameral svoj politický a propagandistický útok proti Československu. Autonómia Slovenskej krajiny bola prijatá v období po Mníchovskej dohode z 29. septembra 1938, ktorá rozhodla o odčlenení územia, obývaného prevažne nemeckou menšinou. V tomto období sa politické podmienky v Česko-Slovensku začali radikálne odkláňať od demokratického kurzu. K Nemecku bola pripojená aj Petržalka a Devín symbolicky spojený s pôsobením mladej štúrovskej generácie a v medzivojnovom období spájaný s cyrilo-metodskými slávnosťami. Po jeho obsadení nemeckou armádou koncom novembra 1938 sa slávnosti na Devíne nachádzajúcim sa mimo slovenského územia mohli uskutočniť len so súhlasom nemeckého ministerstva zahraničných vecí. Preto po vyhlásení Slovenského štátu, ktorý sa stal satelitom nacistického Nemecka, slovenská vláda schválila, aby sa 5. júl stal Dňom zahraničných Slovákov. Slávnosti na Devíne, ktorých centrálnou témou však už neboli solúnski bratia a ich posolstvo, sa konali len v rokoch 1939 a 1940.⁴⁹

Politická moc sviatkov solúnskych bratov spájala najmä s požiadavkou podpory štátu a posilňovania národného povedomia.⁵⁰ I vzhľadom na skutočnosť, že byzantská misia na Veľkej Morave mala dlhé obdobie silnú väzbu na myšlienku slovanskej vzájomnosti ako aj na postavenie Slovenska voči Nemecku, vo väčšej miere sa začalo poukazovať na franský a bavorský vplyv na pokresťančovaní Slovanov a pod vplyvom podpísania nemecko-sovietskeho paktu o neútočení sa krátke obdobie zdôrazňoval význam slovensko-ruských stykov v kultúrnej oblasti. Jozef Tiso vo svojom prvom prezidentskom posolstve k slovenskému národu predstavil víziu stať sa „*sprostredkovateľom a vyrovnávajúcim činiteľom východu a západu, sveta slavianskeho a germánskeho*“.⁵¹

Hlavným ideológom slovenskej štátnosti sa stal Štefan Polakovič, ktorý sa snažil oživiť obdobie slovenského romantizmu i s jeho kultovou a mýtickou stránkou. Veľkú Moravu predstavil

⁴⁷ Arpáš, R.: Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In: Historický časopis, 2017, roč. 65, č. 4, s. 663.

⁴⁸ Letz, R.: Ústredné cyrilo-metodské slávnosti na Slovensku v rokoch 1919–1938, c. d., s. 468.

⁴⁹ Letz, R.: Ústredné cyrilo-metodské slávnosti na Slovensku v rokoch 1919–1938, c. d., s. 471.

⁵⁰ Sami sa musíme pričiniť o to, aby sme si zachovali dedičstvo otcov! In: Slovák, 1939, roč. 21, č. 153, s. 1.

⁵¹ Pozri Čierna-Lantayová, D.: Slovenské predstavy a politické variácie vo vzťahoch Slovákov k Moskve (1934–1949). In: Historický časopis, 2008, roč. 56, č. 1, s. 95.

ako slovenský národný štát a poukázal na význam „posvätných miest“, na ktorých sa, „od nepamäti pohybovala slovenská noha“ a bez ktorých si, „nemožno predstaviť“ odôvodnenie dnešnej horúcej slovenskej rodolásky“. Takéto miesta bolo potrebné „vtesať do duše každého Slováka ako základné kamene našej existencie“.⁵²

Po salzburskom diktáte v júli 1940, keď sa upevnila politická pozícia predsedu vlády a nového ministra zahraničia Vojtecha Tuku, sa misionársky význam pôsobenia solúnskych bratov výraznejšie nezdôrazňoval. Prišlo síce i k snahe posilniť Tukovu popularitu na Slovensku tým, že bol prezentovaný v pozícii nositeľa „evanjelia novej štátnosti, ktorá sa viaže svojou prapôvodnou tradíciou na doby prvých kresťanských vieroizvestov slovanských, na sv. Cyrila a Metoda ...“.⁵³ V súvislosti s obdobím Veľkej Moravy sa popri kresťanskej tradícii spájanej s „cyrilometodejskou ideou“ presadzovala štátnopolitická tradícia, ktorú malo predstavovať „Svätoplukovo kráľovstvo“,⁵⁴ pričom „svätoplukovská koruna“ mala byť považovaná za „rýdzo slovenské dedičstvo, ktorého právnym majiteľom je iba slovenský národ.“⁵⁵ Polakovič za jediného možného nástupcu a nositeľa Svätoplukovho dedičstva a koruny veľkomoravského panovníka považoval prezidenta Jozefa Tisa, ktorý mal určovať ideové smerovanie na Slovensku.⁵⁶

Aby zdôrazňovanie cyrilo-metodskej tradície nevzbudzovalo žiadne pochybnosti o zahraničnopolitickú orientáciu Slovenska na nacistické Nemecko, v politickom prostredí sa jej nevenovala výraznejšia pozornosť. Sviatok sv. Cyrila a Metoda bol predovšetkým cirkevným sviatkom a ich popularita rástla medzi širokými vrstvami kresťanov i zásluhou niektorých biskupov, ktorí sa snažili zdôrazňovať nielen význam cyrilo-metodskej náboženskej a kultúrnej misie, ale vyvíjali i aktivity v záujme toho, aby boli sv. Cyril a Metod vyhlásení za hlavných patrónov Slovenska. V tomto období nastal taktiež pomerne rýchly rozvoj vedy a výskumu a značná časť vtedajších vedeckých prác si „do dneška uchovala svoju vedeckú hodnotu“.⁵⁷ Viaceré publikačné výstupy však podliehali vplyvu mocenskej ideológie a cyrilo-metodská tradícia sa účelovo prispôbovala politickým cieľom vládnej moci.

Po ukončení vojny sa malo v súvislosti s cyrilo-metodskou tradíciou zdôrazňovať bratstvo všetkých slovanských národov a spojenectvo so Sovietskym zväzom. V rokoch 1945 boli pri príležitosti sviatku Cyrila a Metoda obnovené i slávnosti na Devíne. K hlavným organizátorom Všeslovanského dňa prezentovaného ako manifestácia slovanskej vzájomnosti patrili povereník školstva a kultúry Ladislav Novomeský a tajomník Ministerstva zahraničných vecí Vladimír Clementis. Organizátori pozvali delegácie všetkých slovanských štátov, ku ktorým sa prihovril i Ferdiš Juriga, ktorý stál pri zrode devínskych cyrilo-metodských slávností. Predstavitelia katolíckej cirkvi sa na organizovaní slávností podieľať odmietli. Pokiaľ ide o Spolok sv. Vojtecha, ten bol v tomto období obmedzovaný zásahmi do organizačnej štruktúry a publikačnej činnosti, o čom svedčí i skutočnosť, že od 1. apríla 1945 nebolo povolené vychádzanie žiadneho katolíckeho časopisu a novín. Po vynútenom prerušení vydávania časopisov Spolku sv. Vojtecha začal v auguste 1945 vychádzať ako jeho tlačový orgán dvojtyždenník *Pútnik cyrilometodejský*, v ktorom sa v súvislosti so všeslovanskými slávnosťami na devínskom hradnom kopci zdôrazňovalo, že cyrilo-metodská tradícia je náboženská ako i národná a kultúrna a že cyrilo-metodská idea by

⁵² Polakovič, Š.: K základom Slovenského štátu. Filozofické eseje. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1939, s. 91-92.

⁵³ Bor, J. E.: Vojtech Tuka. Úvod do života a diela. Turčiansky sv. Martin: Kompas, 1940, s. 40.

⁵⁴ Polakovič, Š.: Slovenský národný socializmus. Ideové poznámky. Bratislava: Generálny sekretariát HSES, 1941, s. 142.

⁵⁵ Polakovič, Š.: Slovenský národný socializmus, c. d., s. 149.

⁵⁶ Pozri Pekár, M.: Štátna ideológia a jej vplyv na charakter režimu. In Fiamová, M – Hlavinka, J. – Schvarc, M. a kol.: Slovenský štát 1939–1945. Predstavy a realita. Bratislava: Historický ústav SAV, 2014, s. 146; Tokárová, Z.: Slovenský štát : Režim medzi teóriou a politickou praxou. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 43.

⁵⁷ Škvarna, D. – Hudek, A.: Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku, c. d., s. 90.

pri kladení základov „našej novej vlasti, keď sme odhodlaní poslovančiť celú našu republiku“, mala byť „všetkým, či už Čechom alebo Moravanom alebo Slovákom vedúcou myšlienkou“.⁵⁸

Novomeský počas osláv Všeslovanského dňa spomenul, že Cyril a Metod boli vierozvestcami, „od ktorých sme prijali kresťanskú kultúru a slovanskú liturgiu“.⁵⁹ Marxistická interpretácia cyrilo-metodskej tradície však zdôrazňovala sekularizovanú podobu tejto tradície a jej náboženský rozmer marginalizovala. Povereník vnútra Gustáv Husák sa o cyrilo-metodskej tradícii zmienil len ako o vonkajšom rámci manifestačného prihlásenia sa k bratskému zväzku slovanských národov.⁶⁰ Slovanský deň na Devíne, ktorý sa v roku 1946 konal po volebnom víťazstve Demokratickej strany na Slovensku, sa už tematicky koncentroval najmä na slovanskú politiku v praktickom živote slovanských národov a prijatý manifest „*proklamoval jednotu Čechov a Slovákov v spoločenstve všetkého Slovanstva*“.⁶¹ Českí komunisti však „Slovenskú otázku“ vnímali iba ako účelový nástroj politického boja a ako dočasný ústupok voči svojim slovenským straníckym kolegom, ktorí boli neskôr obviňovaní z „buržoázneho nacionalizmu“.⁶²

Po nastolení mocenského monopolu komunistickej strany v Československu sa aktivity cirkvi a náboženských spoločností obmedzovali len na výkon bohoslužby v priestoroch chrámov alebo iných náboženských budov. Klement Gottwald, po abdikácii Edvarda Beneša zvolený do funkcie prezidenta Československej republiky, síce aj v roku 1948 potvrdil záujem komunistov nadviazať na pamiatku slovanských vierozvestov. Po tom, čo sa Československo dostalo do sovietskej sféry, sa však presadila mocensko-politická koncepcia zneužívajúca spojenie slovanskej a cyrilo-metodskej myšlienky, čo sa najviditeľnejšie prejavilo v likvidácii gréckokatolíckej cirkvi. Oficiálne prestala existovať po tzv. „veľkom sboře“, na ktorom prišlo okrem iného i k sfaľovaniu slov sv. Metoda: „Slovania, bojte sa Ríma“.⁶³

V komunistických väznicach sa ocitli politickí väzni rôznych vierovyznaní, ktorí sa v tomto prostredí zbavovali rôznych predsudkov a solidarita väzňov oslobodených od ideologického balastu sa prejavila i na sviatok sv. Cyrila a Metoda, keď si „*robili katolíci ekumenické stretnutie s evanjelikmi*“.⁶⁴ Po najdrastickejšom období komunistického režimu charakteristickým vykonštruovanými súdnymi procesmi, perzekúciami a represiami sa otváral priestor pre uvoľnenie cyrilo-metodskej tradície z ideologického zovretia a nastalo aj uvoľnenie striktného ideologického dohľadu nad prácou historikov. V rímskokatolíckom prostredí sa význam misie solúnskych bratov mohol výraznejšie zdôrazňovať i vďaka konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium*, ktorá vytvorila predpoklad na širšie uplatnenie národných jazykov v liturgii. V roku 1968 vzniklo Dielo koncilovej obrody rozdelené do dvoch samostatných národných celkov. Celostátne ustanovujúce zhromaždenie Diela koncilovej obnovy sa uskutočnilo na Velehrade. V tomto období sa rozšíril i priestor na spoluprácu Spolku sv. Vojtecha so Slovenským ústavom sv. Cyrila a Metoda v Ríme. V júni bola obnovená (povolená) gréckokatolícka cirkev a zmena politickej situácie otvorila i priestor

⁵⁸ Klein, V.: Idea cyrilometodejská. In: Pútnik cyrilometodejský, 1945, roč. 1, č. 5, s. 66–67.

⁵⁹ Novomeský, L.: Dimitrov medzi nami. In: Zväzky a záväzky. Bratislava: Pravda, 1972, s. 289.

⁶⁰ Pozri bližšie Letz, R.: Postoj Gustáva Husáka ku katolíckej cirkvi v rokoch 1944–1950. In: Kinčok, B. a kol.: Gustáv Husák a jeho doba. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2015, s. 139.

⁶¹ Čierna-Lantayová, D.: Slovanské predstavy a politické variácie vo vzťahoch Slovákov k Moskve, c. d., s. 112.

⁶² Pozri Symý, M.: Gustáv Husák a Komunistická strana Slovenska v Slovenskom národnom povstaní. In: Kinčok, B. a kol.: Gustáv Husák a jeho doba. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2015, s. 111.

⁶³ Pozri bližšie Šturák, P.: Dejiny Gréckokatolíckej Cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989. Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 1999, 2000 s.

⁶⁴ Mikloško, F.: Nebudete ich môcť rozvrátiť: z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943–1989. Bratislava: Archa, 1991, s. 79.

pre nové riešenie štátoprávneho vzťahu Čechov a Slovákov a prijatie ústavného zákona o česko-slovenskej federácii.

Po krátkom nádejnom období boli mnohé sľubné sa rozvíjajúce aktivity zastavené a v období normalizácie pokračovali rôzne útoky proti cirkvám, kňazom, rehoľníkom a laikom. V roku 1978 sa stal pápežom prvý Slovan, krakovský arcibiskup kardinál Karol Wojtyła, ktorý prijal meno Ján Pavol II. Ten v roku 1980 vyhlásil solúnskych bratov popri sv. Benediktovi za spolupatrónov Európy a v roku 1985 im vyjadril úctu encyklikou *Slavorum apostoli* (*Apoštoli Slovanov*).

V júli 1985 sa uskutočnili na Velehrade oslavy 1100. výročia smrti sv. Metoda, ktoré chcel komunistický režim prezentovať ako „mierovú slávnosť“ a prejav náboženskej slobody. Záujem zúčastniť sa týchto osláv prejavil aj Ján Pavol II. Na návštevu ho pozval pražský arcibiskup František Tomášek a k pozvaniu sa formou petície pripojilo i osemnásťtisíc veriacich z toho pätnásťtisíc zo Slovenska. V pozvaní pápeža a v aktivitách podporujúcich účasť veriacich na púti zo slovenskej strany sa angažovali najmä predstavitelia tzv. tajnej cirkvi, ktorí sa snažili poukazovať na cirkevný, duchovný a náboženský význam cyrilo-metodskej misie na Veľkej Morave. Český minister kultúry Milan Klusák kardinálovi Tomáškovi však oznámil, že návšteva pápeža v Československu je nežiadúca. Vladimír Jukl, ktorý mal významný podiel na rozvoji hnutia laického apoštolátu, prišiel s myšlienkou „*obohatiť púť o aktívnu účasť mladých veriacich*“, ktorí chceli stráviť noc pred oficiálnou oslavou v bazilike spievaním nábožných piesní a modlitbami, čo im však nebolo povolené. Na oficiálnej časti osláv bol prejav ministra kultúry Klusáka prerušovaný a tisícky ľudí, ktorí prišli do Velehradu, požadovali náboženskú slobodu a návštevu Jána Pavla II. Túto požiadavku účastníkov cyrilo-metodských osláv sa podarilo splniť až po páde železnej opony. Pápež navštívil Velehrad v apríli 1990.⁶⁵

Ján Pavol II. často opakoval, že „Európa musí opäť začať dýchať oboma pľúcami – východnými i západnými“ a v tejto súvislosti zdôrazňoval význam sv. Cyrila a Metoda ako osobností, ktoré prekračujú rámec slovanského sveta. Európa sa však v súčasnosti vzdáľuje nielen predstavám o duchovnej jednote, ale cyrilo-metodskému dedičstvu sa nedarí pôsobiť integrujúco ani v oblasti užšej slovanskej vzájomnosti. Tieto predstavy sa nachádzajú v ostrom kontraste s tragickými udalosťami na Balkáne v 90. rokoch 20. storočia a prebiehajúcou vojnou na Ukrajine. Preto vznikajú obavy, že pomaly sa oslabuje aj symbolický význam solúnskych bratov ako duchovného mosta, ktorý spája ľudí, uľahčuje výmenu názorov a vyjadruje otvorenosť, mier a spoluprácu národov.

Vzhľadom na tragické vojnové konflikty medzi slovanskými národmi a politické manipulácie s cyrilo-metodskou tradíciou by sa však nemalo zabúdať ani na to, že po pokojnom rozdelení Česko-Slovenska, vzniku dvoch nezávislých nástupníckych štátov Slovenskej a Českej republiky a ich vstupe do Európskej únie sú si oba národy stále blízke, čím dávajú „pred svetom výrečnú lekcii, ako možno riešiť zásadné požiadavky na sebaurčenie a nezávislosť vo vzájomnom rešpekte, mieri a skutočnom bratstve“.⁶⁶

S apoštolmi Slovanov a spolupatrónmi Európy sa spájajú vzácne hodnoty ako pokora, trpezlivosť, dôstojnosť, obetavosť, viera zaväzujúca k mravnému správaniu, solidarita a vzájomný rešpekt medzi ľuďmi a národmi, sila osobného svedectva, či vzdelanie ako prínos pre jednotlivca i spoločnosť. Ide o hodnoty, ktoré sú pri zaujatí kritického myslenia odolávajúceho politickým manipuláciám nezastupiteľné i v spoločensko-politickom priestore našej existencie tak na národnej ako aj európskej úrovni.

⁶⁵ Štrasser, J.: František Mikloško. Rozhovory o dobe a ľuďoch. Bratislava: Slovart, 2016, s. 66 a 85.

⁶⁶ Pozri Parolin, P.: Pokojné rozdelenie Československa je vzorom pre riešenie konfliktov. 18. apríla 2023. Dostupné na internete: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20230418019>

Possibilities and Limits of the Message of the Apostles of the Slavs and Co-Patrons of Europe in a World of Divergent Political and Power Interests

Milan Katuninec

The Cyrillo-Methodian mission in Great Moravia lasted only a short time and most of the disciples of the Brothers from Thessalonica were forced to move to the Slavs of the Balkan peninsula, who adopted Byzantine Christian tradition. Despite this fact, the contribution of the Thessalonica brothers is very important also for Central Europe connected to Western Christianity which played a prominent role in the shaping of the world of Western civilization. Cyrillo-Methodian heritage and tradition also influenced the cultural and political life of Slovaks and Cyrillo-Methodian spiritual heritage is mentioned in the preamble of the Constitution of the Slovak Republic. The author of the paper turns his attention to the impact of this heritage and tradition as national-cultural and political capital on the process of forming the modern Slovak nation. Political changes and ideological struggles that influenced the Slovak social, cultural and political environment also showed the limits of the message of the Apostles to the Slavs and Co-Patrons of Europe in a world of divergent political and power interests. The paper points out how under the pressure of real politics there are fears that even interest in presenting the Thessalonica brothers as a spiritual bridge connecting people, facilitating the exchange of ideas and expressing the openness, peace and cooperation of nations, is slowly disappearing. However, the message of Saints Constantine-Cyrril and Methodius is associated with values that are irreplaceable even in the socio-political space of our existence, both at national and European level.